

УДК 78.03

DOI <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2019-28-2.4>*Анжеліка Анатоліївна Татарнікова**кандидат педагогічних наук,**викладач кафедри хорового диригування**Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової**angelikatatarnikova75@gmail.com*

СВІТОГЛЯД А. БРУКНЕРА В РІЧИЩІ ДУХОВНО-СТИЛЬОВИХ НАСТАНОВ АВСТРІЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ХІХ СТОЛІТТЯ

Мета роботи – виявлення релігійних та естетичних настанов творчої особистості та спадку А. Брукнера в контексті духовно-стильової специфіки австрійської культури ХІХ століття. **Методологія роботи** має комплексний характер і базується на поєднанні засад культурологічного, історико-музикознавчого, герменевтичного та мистецтвознавчого досліджень. **Наукова новизна** статті визначена її дослідницьким «кутом зору», що враховує не тільки релігійно-естетичні позиції творчості А. Брукнера, але й їх співвіднесеність із духовно-стильовою парадигмою культури Австрії ХІХ століття. Вказується, що якості австрійського національного характеру та світовідчуття виявилися найбільш повно зосередженими саме в концепції бідермаєру, що знайшло відбиття і в творчій особистості Антона Брукнера. **Висновки.** Узагальнення матеріалів з історії багатонаціональної культури Австрії в її історичному розвитку, її базових концептів (рівновага, компроміс, музикальність тощо) та «образу світу» свідчить про суттєву роль в ньому ідей непорушного порядку (*ordo*), здорового глузду, оптимізму, світовідчуття «цілокупності суцього», що мають багатовікові духовно-релігійні підстави та визначають специфіку австрійської культури Нового часу. Однією із суттєвих стилістичних ознак останньої виступає типологія австрійського бідермаєру, що зумовлює специфіку творчості її репрезентантів протягом двох останніх століть, у тому числі і А. Брукнера. Духовно-релігійне середовище формування його особистості (монастир Санкт-Флоріан), патріархальні настанови родини та австрійської культури в цілому склали підґрунтя не тільки його релігійного «соборного» світобачення, але й художнього універсуму композитора, що характеризується єдністю церковного та світського начал творчого самовираження, спрямованого на служіння «Божій славі». Релігійна «домінанта» світосприйняття А. Брукнера позначалася і на жанровій специфіці його творчого спадку, який обмежений хорovими та симфонічними творами.

Ключові слова: творчість А. Брукнера, духовно-релігійний світогляд А. Брукнера, культура Австрії, бідермаєр, романтизм.

Tatarnikova Anzhelika, Candidate of Pedagogical Sciences, Teacher of the Choral Conducting Department of the Odessa National A. V. Nezhdanova Academy of Music.

A. Bruckner's worldview in line with the spiritual and stylistic attitudes of the Austrian culture of the XIX century

The aim of the work is to identify the religious and aesthetic attitudes of the creative personality of A. Bruckner in the context of the spiritual and stylistic specificity of the 19th century Austrian culture. The methodology of the work is complex and is based on a combination of cultural, historical, musicological, hermeneutical and artistic studies. The scientific novelty of the article is determined by its research perspective, which takes into account not only the religious and aesthetic position of A. Bruckner's creativity, but also their correlation with the spiritual and stylistic paradigm of 19th century Austrian culture. It is stated that the qualities of Austrian national character and worldview were most fully concentrated precisely in the concept of the Biedermeier, which was also reflected in the creative personality of Anton Bruckner. Conclusions. A synthesis of materials on the history of the multinational culture of Austria in its historical development, its basic concepts (balance, compromise, musicality, etc.) and the "image of the world" testifies to the significant role in it of ideas of inviolable order (ordo), common sense, optimism, worldviews of the «totality of things», having centuries-old spiritual and religious foundations and determining the specificity of the Austrian culture of the New Age. One of the most significant stylistic features of the latter is the typology of the Austrian Biedermeier, which determines the specifics of the creativity of its representatives over the past two centuries, including A. Bruckner. The spiritual and religious environment of his personality formation (St. Florian monastery), patriarchal attitudes of the family and Austrian culture as a whole formed the basis of not only his religious «catholicity» worldview, but also the composer's artistic universe, characterized by the unity of church and secular principles of creative expression aimed at the ministry of God's glory. The A. Bruckner's religion "dominant" was designated for the genre of specific creative decline, a kind of divisions by choral and symphonic creations.

Key words: *A. Bruckner's creative work, A. Bruckner's spiritual and religious outlook, Austrian culture, Biedermeier, romanticism.*

Татарникова Анжеліка Анатольєвна, кандидат педагогічних наук, преподаватель кафедры хорового дирижирования Одесской национальной музыкальной академии имени А.В. Неждановой.

Мировоззрение А. Брукнера в русле духовно-стилевых установок австрийской культуры XIX века

Цель работы – выявление религиозных и эстетических установок творческой личности А. Брукнера в контексте духовно-стилевой специфики австрийской культуры XIX века. Методология работы имеет комплексный характер и базируется на соединении средств культурологического, историко-музыковедческого, герменевтического и искусствоведческого исследований. Научная новизна статьи определена ее исследовательским ракурсом, учитывающим не только религиозно-эсте-

тические позиции творчества А. Брукнера, но и их соотносительность с духовно-стилевой парадигмой культуры Австрии XIX века. Указывается, что качества австрийского национального характера и мироощущения оказались наиболее полно сосредоточенными именно в концепции бидермейера, что нашло отражение и в творческой личности Антона Брукнера. **Выводы.** Обобщение материалов по истории многонациональной культуры Австрии в ее историческом развитии, ее базовых концептов (равновесие, компромисс, музыкальность и т.д.) и «образа мира» свидетельствует о существенной роли в нем идей нерушимого порядка (*ordo*), здравого смысла, оптимизма, мировосприятия «целостности сущего», имеющих многовековые духовно-религиозные основания и определяющих специфику австрийской культуры Нового времени. Одним из существенных стилистических признаков последней выступает типология австрийского бидермайера, обуславливающая специфику творчества ее репрезентантов на протяжении двух последних столетий, в том числе и А. Брукнера. Духовно-религиозная среда формирования его личности (монастырь Санкт-Флориан), патриархальные установки семьи и австрийской культуры в целом составили основание не только его религиозного «соборного» мировидения, но и художественного универсума композитора, характеризующегося единством церковного и светского начал творческого самовыражения, направленного на служение «Божьей славе». Религиозная «доминанта» мировосприятия А. Брукнера сказалась и на жанровой специфике его творческого наследия, которое ограничено хорowymi и симфоническими произведениями.

Ключевые слова: творчество А. Брукнера, духовно-религиозное мировоззрение А. Брукнера, культура Австрии, бидермайер, романтизм.

Актуальність. У свій час О. Михайлов відзначав, що «внутрішня будова творів епохи відображає улаштованість самої епохи (як ґрунту культури)» [18, с. 11]. Актуальними напрямками сучасної мистецтвознавчої та культурологічної думки можна вважати розроблення проблематики, пов'язаної з національними культурними кодами та «образами світу». Сказане є співвідносним і зі зразками художньої творчості Австрії XIX ст., зокрема із творчою особистістю, світоглядом А. Брукнера та його спадком. Глибока релігійність композитора, що практично не має аналогів серед його сучасників, у свою чергу, підіймає питання про актуальність подальшого осмислення (або переосмислення) його художнього універсуму в рідчизні духовних настанов австрійської культури XIX ст.

Аналіз досліджень і публікацій останніх десятиліть виявляє зростаючий інтерес у вітчизняному музикознавстві та культурознавстві до спадщини А. Брукнера. Окрім досліджень та огляду творчого шляху композитора, узагальнені

жанрово-стильової специфіки його творчості, які знаходимо в роботах К. Царьової [21], І. Білецького, М. Філімонової [20], В. Коннова [10], Л. Новака [16; 17] та ін., виділяємо також дисертації та публікації Д. Локоотьянової (2018) [11], С. Антонової (2007) [1], А. Бібікової [2], О. Іванової, присвячені розгляду типових ознак його конкретних симфонічних та хорових творів. Духовно-релігійні погляди А. Брукнера лише частково висвітлюються в окремих публікаціях А. Дробіш [5; 6], К. Зенкіна [8]. Дисертація Н. Решетило (2011) [19] зосереджує увагу на такій якості світовідчуття та творчості композитора, як «соборність». Питання про взаємозв'язок творчої спадщини А. Брукнера зі своєю епохою та її репрезентантами складає також один із численних аспектів культурологічних досліджень О. Михайлова, присвячених науковим розвідкам щодо феноменології австрійської культури в цілому та її стильової специфіки [14]. Отже, певний брак на сьогодні досліджень унікальної особистості А. Брукнера, що парадоксальним образом поєднує «простоту життєвих проявів благочестивого «наївно-релігійного» католика із грандіозними світоглядними прагненнями, вираженими в музиці» [19, с. 4], певним чином стимулює необхідність її подальшого вивчення та мистецтвознавчо-філософського осмислення.

Мета роботи – виявлення релігійних та естетичних настанов творчої особистості та спадку А. Брукнера в контексті духовно-стильової специфіки австрійської культури XIX століття. **Методологія роботи** має комплексний характер і базується на поєднанні засад культурологічного, історико-музикознавчого, герменевтичного та мистецтвознавчого досліджень. **Наукова новизна** статті визначена її дослідницьким «кутом зору», що враховує не тільки релігійно-естетичні позиції творчості А. Брукнера, але й їх співвіднесеність із духовно-стильовою парадигмою культури Австрії XIX століття.

Виклад основного матеріалу. Культурна спадщина Австрії являє собою унікальний феномен у межах культурно-історичного надбання Європи, починаючи ще з епохи Середньовіччя. Сказане певною мірою зумовлено історичними шляхами її розвитку, а також національно-географічною специфікою, що мала вплив на формування австрійського духовного «образу світу». Багатівкове правління Габсбургів зумовило поступове збільшення території імперії та її багатонаціональну специфіку. «Німецька етнічна основа пом'якшена <...> в австрійцях

живим слов'яно-італійським впливом та історичними умовами розвитку країни» [12, с. 319]. Вже на початку XVI ст. імперія Габсбургів охоплювала Богемію, Сілезію, Угорщину, частину південно-слов'янських та італійських земель. На думку Н. Павлової, «особливістю цієї культури протягом століть залишалося не самоствердження, не закритість, а, навпаки, сприйнятливість до культур інших народів» [18, с. 15]. Подібна культурно-історична «відкритість» доповнювалася також конфесійною різноманітністю духовного життя імперії, в якій домінування католицького світу доповнювалося толерантним відношенням до інших верств християнства – протестантизму та православ'я.

Позначена специфіка духовного життя Австрійської імперії найбільш повно проявилася за часів епохи так званого «йозефізму» (друга половина XVIII ст.), пов'язаної із правлінням Йозефа II. Його реформи, особливо в сфері церковного життя, були резонансними не тільки у свій час, але і пізніше. Прагнення до втілення в життя ідеалів просвітницької монархії, віротерпимість – усе це зумовило показову для «йозефізму» спрямованість до єднання «трону та вівтаря», багато в чому похідну від концепції галліканізму та його східнохристиянської генези. Водночас ці ідеї передбачили виникнення у другій половині XIX ст. феномену старокатолицтва [22] як одного з показових явищ духовного життя Західної Європи вказаного періоду та його неовізантійської складової частини [15].

Специфіка багатонаціонального та поліконфесійного співіснування народів Австрійської імперії, історія якої (на рівні Священної Римської імперії) сходила ще до часів Карла Великого, зумовила сутність показової для неї духовної картини світу, що завжди, так чи інакше, тяжіла до гармонічного світосприйняття. Останнє найбільш повно було узагальнене в австрійській літературі та музиці XVIII–XIX століть, що виявляють такі показові концепти австрійського культурного світу, як «рівновага (Ausgleich)», «компроміс», «музичність» тощо [див. більш детально про це: 9; 7]. У кінцевому підсумку, починаючи ще з часів феодалізму, «із царювання Максиміліана I, через бурхливі події Реформації та контрреформації, через турецьку агресію, наполеонівські війни, через все XIX століття в австрійських землях зберігається, за певних змін, усвідомлення порядку, або впорядкованості, яке стало суттєвою ознакою австрійської культури. Включення

людини в усвідомлений (угодний Богові) світовий порядок відповідає духу австрійської культури» [18, с. 16] і, додамо, визначає духовний сенс людського життя. Але віра у високий Божественний порядок складає лише одну зі сторін явлень австрійця про реальність. Її інший бік пов'язаний з уявленнями про її хибність і мінливість.

Позначені аспекти світовідчуття австрійця проявляються в тематиці і головних образах австрійської культури різних епох. Тим не менш, за словами О. Михайлова, «класичне австрійське мистецтво – це мистецтво майже немислимого оптимізму. Непорушна цілокупність керованої досконалим законом світобудови». «Якими б кричущими не були відображені мистецтвом протиріччя дійсності, мета мистецтва – зберегти стриманий спокій перед їх обличчям і цим здійснити над ними суд. Стриманість – це риса мистецтва Грільпарцера, Шуберта, Брукнера, Штіфтера, що знаходить вираження в непохитному почутті порядку, суворой, геометричній розміреності: навіть у пору розквіту романтизму австрійська музика зберігає і підкреслює строгу розчленованість своїх побудов. Почуття порядку – не педантична пристрасть, це вираження торжества гуманних ідеалів в мистецтві над протиріччями дійсності, перемога належного над тим, що є» [14, с. 292].

Позначена духовно-естетична спрямованість австрійського «образу світу» та культури знайшла відбиття і в стильовій специфіці мистецтва Австрії, зокрема у XIX ст., виявляючи тим самим не тільки його спорідненість із загальним німецькомовним світом, але й певні відмінності, визначені його стильовими «домінантами». Так? типологічні ознаки та тематика німецького романтизму початку XIX ст. не знаходили відгуку у творчих шуканнях австрійських митців цього періоду. На думку Н. Павлової, «австрійській літературі [як і мистецтву в цілому] було чужим бажання гетевського Фауста пізнати останню таємницю світобудови <...> Пізнанню тут була традиційно покладена певна межа <...> В австрійського поета свій спосіб освоєння світу, йому не властиве перебільшення можливостей художника: кожна складова частина обережно вбудовується в будівлю цілого <...> Німецька література спрямовувалася вгору – до символічних сенсів речей і предметів <...> Австрійська культура, як по-своєму і російська, набагато довірливіше до світу. Сенс не був тут прерогативою людини

і духу, не привносився одухотвореною особистістю в природу – він світився в самому житті, був розлитий в дійсності, яка потребувала її осягнення» [18, с. 19–24].

Сказане зумовлює значущість в австрійському мистецтві XIX ст. з його акцентом на «глибинах і висотах» людського «я» та водночас визначенням його як «століття приватного життя», типологічних ознак саме феномену бідермаєра, що став одним із стильових «знаків» епохи Реставрації, а також предметом великих дискусій у сучасному мистецтвознавстві та музикознавстві, охоплюючи щоразу нове коло питань і тем. У патріархально-традиційному дусі мистецтво бідермаєра репрезентує світ сім'ї, дитинства, деталізований інтерес до життєвого простору людини, пізнання духовних підвалин повсякденності тощо. О. Муравська, виявляючи «духовний модус» бідермаєра, розглядає цей феномен із позицій «патріархально-ортодоксального типу культури», генетично похідного від традицій східного (візантійського) християнства [див. більш детально про це: 15, с. 311–321]. Сказане є показовим і для австрійської духовної християнської культури, що формувалася в часи раннього Середньовіччя на базі контактів із численними ірландськими ченцями-місіонерами як представниками «давньозахідного православ'я» [15, с. 78–102].

В епоху Реставрації з показовою для Австрійської імперії ідеалізацією «габсбургського імперського міфу» та надбань «йозефінізму» якості австрійського національного характеру та світовідчуття виявилися найбільш повно зосередженими саме в концепції бідермаєру. «Стабільність у політиці та громадському житті, що межує зі стагнацією, сприяла руху до цінностей приватного життя, сім'ї, що породжувало відчуття захисту, закритості від світу та його загроз» [13, с. 16]. Літературні герої бідермаєру, причетні до базової концепції цього стилю як «побуту, пронизаного релігійністю», шукали спокій, гармонію і красу та прагнули до духовного преображення. Відзначимо, що апелювання в цьому стилі до вікових патріархальних цінностей, що мали глибинну духовну генезу, зумовило його актуальність і в наступні епохи. Згідно з думкою К. Маґріса, «світовідчуття бідермаєра в Австрії вийшло за межі певного історичного періоду і конкретної держави і стало характерним для всієї старої Європи» [12, с. 321].

Позначена специфіка австрійського образу світу та його духовно-стильових мистецьких парадигм знайшла відбиття і у

творчій особистості Антона Брукнера, що формувалася в середині XIX ст. в умовах досить суворого патріархального побуту. У відповідності з давньою національною традицією він успадкував від своїх предків професію вчителя. За словами М. Філімонової, «діяльність сільського вчителя була шанованою, суспільно необхідною, а головне, невіддільною від сільської громади, оскільки він повинен був не тільки навчати дітей основам наук, а й виконувати обов'язки церковного органіста і хормейстера, грати на всіх сільських святах і навіть брати участь у сільських роботах» [20, с. 332]. Ці обставини творчої біографії А. Брукнера мають також певні аналогії долею харизматичного літературного персонажа А. Куссмауля і Л. Айхрода – Готтліба Бідермаєра, що дав ім'я популярному стилю європейської культури епохи Реставрації (див. вище). Порівнюючи його з Фаустом, названі автори особливо підкреслювали скромність цього героя, якому «його маленька кімната, тісний садок, його непримітне село і убога доля сільського шкільного вчителя допомогли знайти блаженство на землі» [15, с. 314].

Так, роки дитинства та юнацтва, проведені в мальовничих куточках Австрії, пов'язаних із її патріархально-історичними і духовними традиціями, визначили найважливіші якості його особистості, що мали перетин з типологічними ознаками його літературних сучасників, – «рідкісну невибагливість у побуті, скромність, виняткову працездатність, велику волю, що допомагала йому в подоланні всіх життєвих негараздів і випробувань, постійну незадоволеність своїми знаннями, що збереглася до кінця його днів. І одночасно із цим – поклоніння перед авторитарною владою, переконаність у непорушності світопорядку, прийняття як даності соціального устрою, відстороненість від політики» [20, с. 333–334]. Позначені якості знайшли відбиття і у стильових перевагах творчого спадку А. Брукнера, якому вдалося, за думкою В. Коннова, поєднати «дві епохи музичного життя Відня. Брукнерівська лірика, що несе в собі шубертівську традицію, відзначена патріархально-ідилічним забарвленням, яке свідчить про невпинний процес історичного переосмислення спадку раннього музичного романтизму і про становлення зазначеного ностальгією за «добрими старими часами» уявлення про «перед березневу» епоху в австрійській культурі, позначену поняттям «бідермаєр» [10, с. 180].

Перетин якостей особистості А. Брукнера з типологічними ознаками названого стилю та світобаченням його героїв

найбільш яскраво виявлений у дисертації Д. Локотьянової, що присвячена розгляду деяких аспектів церковної музики композитора. Виявляючи своєрідність його творчої фігури, що принципово відрізняється від митців його часу, причетних у тому числі і до мистецтва романтизму, дослідниця констатує: «Адже щоб світ непорушно «стояв» на своїх законах, а не руйнувався, потрібні такі «прости» люди, потрібна така моральна людина (або «сільський дурник», як називали його деякі сучасники), як А. Брукнер. Він виявився дивним живим втіленням ідеалу гармонії й упорядкованості на противагу роздробленості буття». Фігура А. Брукнера як для сучасників, так і для нащадків «наділяється характеристикою «проповідника із сільської церкви, де ніхто не поспішає», де «можна говорити довго», керуючись духовним принципом – «Все для більшої слави Бога» (рос. «Все для вящей славы Бога») [11, с. 26].

Позначена суттєва роль духовно-релігійної складової частини особистості та творчості А. Брукнера, концепція його мистецтва багато в чому також була зумовлена його перебуванням і роботою в монастирі Санкт-Флоріан. Навіть пізніше, коли творча біографія композитора була вже більш пов'язаною з Віднем та Лінцем, він періодично повертався до цієї обителі, що стала для нього «другою духовною та естетичною батьківщиною» [16, с. 167]. Санкт-Флоріан став також місцем його останнього упокоєння.

Вплив цього місця на особистість А. Брукнера мав багатоглядий характер. Саме тут було закладено основи творчої спрямованості композитора до сфери релігійно-містичних відкриттів. Богослужбово-співацька, виконавська і творча практика у стінах цього монастиря сприяла знайомству зі зразками культової вокальної поліфонії різних епох, грегоріаніки, що в сукупності склали ґрунт інтонаційної мови його творів. Водночас архітектура та духовна атмосфера Санкт-Флоріана сприяли формуванню тих якостей музики А. Брукнера, які Л. Новак визначив як «широта», «широка просторовість» (рос. «обширность», «широкопространственность»). У кінцевому підсумку композитор, за словами дослідника, «був емоційно розташований до такої «широти» і до того, щоб вдихнути в неї нове життя у власне творчому акті <...> У великих просторах Брукнер був «у себе вдома» [див. більш детально про це: 16, с. 167].

У даному випадку мова йшла не тільки про масштабність монастиря, що у свій час справила велике враження на майбутнього композитора, але й про його духовну атмосферу. Австрійські католицькі монастирі того часу були культурними центрами країни, оскільки мали чудові бібліотеки, художні галереї, що сприяли розвитку професійної мистецької та наукової діяльності своїх членів та надавали можливість отримання високої освіти представникам нижчих станів суспільства, про що свідчать долі не тільки А. Брукнера, а й, наприклад, Георга Менделя, Леоша Яначека та ін. З іншого боку, Санкт-Флоріан є одним із найстаріших монастирів Європи, що виник ще за часів раннього Середньовіччя та був пов'язаний з ім'ям ранньохристиянського мученика Флоріана, шанованого як у католицькій, так і у православній традиціях. Ім'я та життя цього святого в духовній історії Австрії, поряд із місіонерською діяльністю ірландських ченців (ірландсько-шотландська місія), є одним із давніх свідчень інтенсивних процесів християнізації в цьому регіоні Європи [див. про це більш детально: 3, с. 41–44]. Перетин ірландської духовності, що мала східнохристиянське коріння, та позначеного вище австрійського світогляду виявляється в загальному апелюванні до сприйняття світу, природи й людини як єдиного гармонійного цілого, що тримається на засадах духовно-патріархальних цінностей, однаково важливих і суттєвих для названих культур.

Сказане породжує духовно-естетичну позицію А. Брукнера, у відповідності з якою музичне мистецтво, творча діяльність митця сприймаються їм на рівні Божественного служіння, про що свідчать згадувані вище посвяти композитора. Його художній світ, як і творчість багатьох його сучасників (наприклад, А. Штіфтера), тяжіє до ідеальної цілісності сприйняття Всесвіту. За думкою Б. Мукосея, «світ постає для Брукнера як щось цілісне, у якому споконвічно наявна вища Небесна Гармонія. Усе в цьому світі тягнеться до Бога, почуття єдиної особистості вливаються в «загальний хор» і розчиняються у променистій кульмінації, сповненій Божественного світла <...> Під час слухання музики Брукнера справді може виникнути зримий образ храму <...> увінчаного золотим куполом. Храму, у якому все славить Бога» [6, с. 32]. Подібний підхід зумовлює соборні якості творчості композитора, що виявляють не тільки релігійні настанови його особистості, зв'язок

із національно-патріархальною культурно-історичною традицією, а також певний перетин із духовними шуканнями європейської культури рубежу XIX–XX ст., зокрема з діяльністю російської художньої еліти «Срібного віку», для якої поняття про «соборність» було одним із ключових [19].

Релігійна «домінанта» світосприйняття А. Брукнера позначилася і на жанровій специфіці його творчого спадку, який обмежений хоровими та симфонічними творами. Показово, що композитор принципово уникає творів для сольного виконання, віддаючи перевагу «колективним» жанрам (симфонія, меса тощо), що розраховані на «співтворчість багатьох музикантів, яка ініціює соборну творчість» [19, с. 9]. Відзначимо також, що у творчості А. Брукнера, при всій суттєвості жанрово-інтонаційного розмежування церковного та симфонічного стилів викладення, тим не менш, очевидною є тенденція до зближення названих жанрових сфер за очевидного домінування сакральної якості. «Про його твори говорять то як про «меси для концертного залу» (це – про симфонії), то як про «симфонії для церкви» (така характеристика закріпилася за його месами)» [17, с. 159], – відзначає Л. Новак. При цьому мова не йде про секуляризацію останніх, а скоріше про сакралізацію перших, що підтверджується не тільки тематично-інтонаційними аналогіями між названими жанровими сферами, але й епіко-містеріальними концепціями його симфонічних циклів, кожний з яких виявляє «жадання загального універсального охоплення і розуміння буття» [20, с. 442]. Подібного роду одухотворення світського та його зближення зі сферою сакрального виявляє, знов ж таки, «патріархально-ортодоксальну» (О. Муравська) генезу творчості А. Брукнера, інтонаційна мова якого тяжіла, у відповідності до ідей Цециліанського руху, до творчого відтворення традицій богослужбового співу, зокрема до монодії. Позначена релігійно-творча позиція композитора також підтверджується тим фактом, що в його творчому доробку домінують твори, пов'язані із хвалебною славословною тематикою. Серед останніх особливо виділяється композиція *Te Deum*, яка стає не тільки підсумком хорової творчості композитора, що узагальнює релігійний імператив А. Брукнера на рівні «служіння Богові», але й його симфонічної спадщини, оскільки, за думкою автора, саме цей твір повинен вінчати задум його останньої Дев'ятої симфонії.

Висновки. Отже, узагальнення матеріалів з історії багатонаціональної культури Австрії в її історичному розвитку, її базових концептів (рівновага, компроміс, музикальність тощо) та «образу світу» свідчить про суттєву роль у ньому ідей непорушного порядку (*ordo*), здорового глузду, оптимізму, світовідчуття «цілокупності сушого», що мають багатовікові духовно-релігійні підстави та визначають специфіку австрійської культури Нового часу. Однією із суттєвих стилістичних ознак останньої виступає типологія австрійського бідермаєру, що зумовлює специфіку творчості її репрезентантів протягом двох останніх століть, у тому числі і А. Брукнера. Духовно-релігійне середовище формування його особистості (монастир Санкт-Флоріан), патріархальні настанови родини та австрійської культури в цілому склали підґрунтя не тільки його релігійного «соборного» світобачення, але й художнього універсуму композитора, що характеризується єдністю церковного та світського начал творчого самовираження, спрямованого на служіння «Божій славі».

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонова С.Е. Историзм музыкального мышления и его проявление в симфоническом творчестве И. Брамса и А. Брукнера : автореф. дисс. ... канд. Искусствоведения : 17.00.02 / Нижегородская государственная консерватория (академия) им. М.И. Глинки. Нижний Новгород, 2007. 27 с.
2. Бибикина А.А. О композиционной модели месс Антона Брукнера. *Вестник ПСТГУ V: Музыкальное искусство христианского мира*. 2008. Вып. 2(3). С. 113–136.
3. Воцелка К. История Австрии. Культура, общество, политика. Москва : Весь мир, 2007. 512 с.
4. Джонстон У. Австрийский ренессанс. Москва : Московская школа политических исследований, 2004. 640 с.
5. Дробиш А.А. Релігійний світогляд як основа творчості Антона Брукнера. *Часопис національної музичної академії України імені П.І. Чайковського*. 2016. № 1(30). С. 65–73.
6. Дробиш А.А. Утілення канонічного тексту «Te Deum» Антона Брукнера. *Часопис національної музичної академії імені П.І. Чайковського*. 2015. № 1. С. 27–33.
7. Заболотских Л.В. Национальная концептосфера как фактор формирования культурной картины мира (на примере Австрии) : дисс. ... канд. Культурологи : 24.00.01 / Московский государственный университет им. М.В. Ломоносова. Москва, 2018. 172 с.
8. Зенкин К.В. Музыка – Эйдос – Время. А.Ф. Лосев и горизонты современной науки о музыке. Москва : Памятники исторической мысли, 2015. 464 с.

9. Зусман В.Г. Ключевые концепты австрийского культурного мира. Постановка проблемы. *Вестник НГЛУ*. 2010. Вып. 10. С. 152–158.

10. Коннов В. Антон Брукнер и Вена на рубеже XIX–XX веков. *Музыкальная академия*. 2006. № 4. С. 172–181.

11. Локотьянова Д.Е. Церковная музыка Антона Брукнера: к проблеме исторических связей : дисс. ... канд. Искусствоведения : 17.00.02 / Московская государственная консерватория им. П.И. Чайковского. Москва, 2018. 321 с.

12. Лошакова Г.А. Становление феномена «австрийскости»: Йозеф Шрейфогель. *Национальные коды в европейской литературе XIX–XXI веков: коллективная монография*. Нижний Новгород : Нижегородский государственный университет им. Н.И. Лобачевского, 2016. С. 317–326.

13. Лошакова Г.А. Художественная проза бидермейера в Австрии: жанры и поэтика : дисс. ... доктора филологических наук : 10.01.03 / Нижегородский государственный университет им. Н.И. Лобачевского. Нижний Новгород, 2014. 426 с.

14. Михайлов А.В. Избранное: Феноменология австрийской культуры. Москва, Санкт-Петербург : Издательство «Центр гуманитарных инициатив. Университетская книга», 2009. 392 с.

15. Муравська О.В. Східнохристиянська парадигма європейської культури і музика XVIII–XX століть. Одеса : Астропринт, 2017. 564 с.

16. Новак Л. Понятие «обширности» в музыке Антона Брукнера. *Музыкальная академия*. 1997. № 2. С. 167–169.

17. Новак Л. Стиль симфонический и стиль церковный. *Музыкальная академия*. 1997. № 2. С. 159–166.

18. Павлова Н.С. Природа реальности в австрийской литературе. Москва : Языки славянской культуры, 2005. 312 с.

19. Решетило Н.С. Соборность как идеал жизни и творчества Антона Брукнера (социально-философский анализ) : автореф. дисс. ... канд. философских наук : 09.00.11 / Краснодарский государственный университет культуры и искусств. Краснодар, 2011. 23 с.

20. Филимонова М.Н. Антон Брукнер. *Музыка Австрии и Германии XIX века*. Москва : Композитор, 2003. Книга 3. С. 332–449.

21. Царева Е. Брукнер и брукнерианцы. *Музыкальная академия*. 1997. № 2. С. 155–158.

22. Цыпин В., прот. Иозефинизм. URL : www.pravenc.ru/text/иозефинизм.html (дата звернення: 06.02. 2019 р.).

REFERENCES

1. Antonova S.E. (2007). The historicism of musical thinking and its manifestation in the symphonic works of J. Brahms and A. Bruckner. Extended abstract of candidate's thesis. Nizhny Novgorod: Nizhegorodskaya gosudarstvennaya konservatoriya (akademiya) im. M. I. Glinki [in Russian].

2. Bibikova A.A. (2008). On the compositional model of Mess. Anton Bruckner. *Vestnik PSTGU V: Muzykal'noye iskusstvo khristianskogo mira*. 2 (3), 113–136 [in Russian].

3. Votselka K. (2007). *History of Austria. Culture, society, politics.* Moscow: Ves' mir [in Russian].
4. Dzhonston U. (2004). *Austrian renaissance.* Moscow: Moskovskaya shkola politicheskikh issledovaniy [in Russian].
5. Drobish A.A. (2016). Religious outlook as the basis of Anton Brockner's work. *Chasopys natsionalnoyi muzychnoyi akademiyi Ukrainy imeni P.I. Chaykovskoho.* 1 (30), 65–73 [in Ukrainian].
6. Drobish A.A. (2015). Implementation of Anton Bruckner's canonical text «Te Deum». *Chasopys natsionalnoyi muzychnoyi akademiyi Ukrainy imeni P.I. Chaykovskoho.* 1, 27–33 [in Ukrainian].
7. Zabolotskykh L.V. (2018). National conceptual sphere as a factor in shaping the cultural picture of the world (on the example of Austria). Candidate's thesis. Moscow: Moskovskiy gosudarstvennyy universitet im. M.V. Lomonosova [in Russian].
8. Zenkin K.V. (2015). Music - Eidos - Time. A. Losev and the horizons of modern music science. Moscow: Pamyatniki istoricheskoy mysli [in Russian].
9. Zusman V.G. (2010). Key concepts of the Austrian cultural world. Formulation of the problem. *Vestnik NGLU.* 10, 152–158 [in Russian].
10. Konnov V. (2006). Anton Bruckner and Vienna at the turn of the XIX–XX centuries. *Muzykal'naya akademiya.* 4, 172–181 [in Russian].
11. Lokot'yanova D.Ye. (2018). Church music by Anton Bruckner: to the problem of historical connections. Candidate's thesis. Moscow: Moskovskaya gosudarstvennaya konservatoriya im. P.I. Chaykovskogo [in Russian].
12. Loshakova G.A. (2016). Formation of the Austrian phenomenon: Josef Schreifogel. *Natsional'nyye kody v yevropeyskoy literature XIX–XXI vekov: kollektivnaya monografiya.* Nizhny Novgorod: Nizhegorodskiy gosudarstvennyy universitet im. N.I. Lobachevskogo [in Russian].
13. Loshakova, G.A. (2014). Fiction of Biedermeier in Austria: genres and poetics. Doctor's thesis. Nizhny Novgorod: Nizhegorodskiy gosudarstvennyy universitet im. N.I. Lobachevskogo [in Russian].
14. Mikhailov A.V. (2009). Phenomenology of Austrian culture. Moscow, St. Petersburg: Izdatel'stvo «Tsentr gumanitarnykh initsiativ. Universitetskaya kniga» [in Russian].
15. Muravs'ka O.V. (2017). Eastern christian paradigm of european culture and music of the XVIII–XX centuries. Odessa : Astroprint [in Ukrainian].
16. Novak, L. (1997). The concept of «vastness» in the music of Anton Bruckner. *Muzykal'naya akademiya.* 2, 167–169 [in Russian].
17. Novak L. (1997). Symphonic style and church style. *Muzykal'naya akademiya.* 2, 159–166 [in Russian].
18. Pavlova N.S. (2005). The nature of reality in Austrian literature. Moscow: Yazyki slavyanskoj kul'tury [in Russian].
19. Reshetilo N. S. (2011). Sobornost as the ideal of the life and work of Anton Bruckner (social and philosophical analysis). Extended abstract of candidate's thesis. Krasnodar: Krasnodarskiy gosudarstvennyy universitet kul'tury i iskusstv [in Russian].

20. Filimonova M. N. (2003). Anton Bruckner. Muzyka Avstrii i Germanii XIX veka. 3, 332–449 [in Russian].

21. Tsareva E. (1997). Bruckner and Brucknerians. Muzykal'naya akademiya. 2, 155–158 [in Russian].

22. Tsyplin V. prot. (2019). Iosefinism. Retrieved from www.pravenc.ru/text/иозефинизм.html

Стаття надійшла до редакції 29.05.2019

УДК 78.071.1+782.1

DOI <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2019-28-2.5>

Татьяна Вячеславовна Квасникова,

<https://orcid.org/0000-0002-8751-9651>

*соискатель кафедры истории музыки и музыкальной этнографии
Одесской национальной музыкальной академии имени А. В. Неждановой
kvasnikova2105@gmail.com*

МИНИ-МОНООПЕРА «ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН. ЕЩЕ ОДНА ПОПЫТКА» Ю. ГОМЕЛЬСКОЙ

Цель статьи – выявление жанрово-стилевых типологических свойств, парадигматических черт жанровой категории мини-монооперы. Методология работы включает исторический и теоретико-аналитический музыковедческие методы, принципы музыкально-исполнительской текстологии, базируется на холистическом подходе. Научная новизна работы заключается в развитии новых подходов к категориям жанровой формы, цикличности, циклической структуры, «стихотворения с музыкой», в углублении представлений о жанровой семантике монооперы. Выводы. Развитие монооперы как одной из показательных разновидностей камерного оперного жанра становится симптоматичным для музыкальной культуры XX–XI в., выражает некоторые ее сущностные особенности, типические черты, прежде всего отношение к человеческой личности, оценку способности человека к диалогу с миром и самим собой. Поэтому, так или иначе, камерная опера отражает диалогическую природу человеческого общения в его своеобразии и разнообразии. С этим связано и появление таких ее разновидностей, как моноопера, микро-моноопера, мини-опера и мини-моноопера. Ярким образцом последней предстает «Евгений Онегин. Еще одна попытка» Ю. Гомельской. Композитор опирается здесь на первичные художественные свойства текста, отдаляясь от